

**Азаматтардың
құқықтары мен
бостандықтары**

АЗАМАТ деген кім?

Келесі адамдар: (Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы Заңның 3-бабы)

- **1991 жылғы 20 желтоқсанға дейін Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын;**
- **Қазақстан Республикасының аумағында туған және шет мемлекеттің азаматтығында тұрмайтын;**
- **Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығын алған адамдар Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылады.**
- **Қазақстан Республикасы азаматының басқа мемлекеттің азаматтығында болуы танылмайды.**
- **Қазақстан Республикасы жаппай қуғын-сүргін, күштеп ұжымдастыру кезеңдерінде, адамгершілікке жат өзге де саяси шаралар салдарынан Республика территориясынан кетуге мәжбүр болған адамдар мен олардың ұрпақтарының өз территориясына қайтып оралуы үшін, сондай-ақ басқа мемлекеттер территориясында тұратын қазақтар үшін жағдай жасайды.**

Жеке тұлғаның құқықтық жағдайының негіздері конституцияда бекітілген құқықтар мен бостандықтарды, міндеттерді қамтиды.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтар заңды болуы үшін мына шарттарды сақтау қажет деп есептелінеді: оларды бекітетін Конституцияның халықпен не оның өкілді органымен демократиялық жолмен әрі заңи бекітілген тәртіпте қабылданылуы, конституциялық құқықтар мен бостандықтардың және міндеттердің өзгеруі тиісті заң актілерінің негізінде ғана жүзеге асуы.

• **Конституциялық құқықтар мен бостандықтардың өзге құқықтар мен бостандықтардан ерекшеліктері:**

- **1. конституциялық құқықтар мен бостандықтар мемлекеттің негізгі заңы – Конституцияда бекітілген.**
- **2. конституциялық құқықтар мен бостандықтар адам үшін, қоғам үшін неғұрлым маңызды болып табылады.**
- **3. конституциялық құқықтар мен бостандықтар адамға әдетте тумысынан тән болып табылады және одан ажырамайды;**
- **4. кейбір өзгеше жағдайларды қоспағанда конституциялық құқықтар мен бостандықтар әрбір адамға, азаматқа тән.**
- **5. конституциялық құқықтар мен бостандықтар жалпы құқықтар мен бостандықтардың ядросы, негізі болып табылады.**

Конституциялық құқықтар мен бостандықтардың түрлері. Конституциялық құқықтар мен бостандықтарды жинақтап 3 түрге бөлеміз:

- **А) жеке құқықтар мен бостандықтар;**
- **Б) саяси құқықтар мен бостандықтар;**
- **В) әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтар.**

А) жеке құқықтар мен бостандықтар

Оларды кейде азаматтық құқықтар мен бостандықтар деп те атайды. Жеке құқықтар мен бостандықтар әркімнің құқығы болып табылады және адамның мемлекеттің азаматтығына тәндігімен байланысты емес, одан туындамайды; адамға тумасынан тән болады және одан бөлінбейді; адамның жеке өміріне, бас бостандығына, ар-ожданына байланысты өзге де табиғи құқықтарын қорғау үшін қажетті құқықтар мен бостандықтарды қамтиды.

Б) саяси құқықтар мен бостандықтар

Олар мемлекеттің азаматтығында болуға байланысты және белгілі бір жасқа (18) толғанда туындайды, азаматтардың мемлекеттің саяси өміріне қатысуын байқатады

В) әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтар

**Адамның әлеуметтік, экономикалық,
мәдени қажеттіктерін
қанағаттандыруға байланысты
құқықтар мен бостандықтар.**

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктері – бұл конституциялық құқықтар мен бостандықтарды шынайы жүзеге асыруға арналған, оларды түрлі қол сұғушылықтардан қорғауға бағытталған амалдар. Олардың келесідей негізгі түрлерін көрсетуге болады:

- **1. әлеуметтік-экономикалық кепілдіктер;**
- **2. саяси кепілдіктер;**
- **3. заңи кепілдіктер.**

1. Әлеуметтік-экономикалық кепілдіктер.

Бұл кепілдіктер адамдардың құқықтар мен бостандықтарды еркін пайдалануын қамтамасыз ететін тиісті орта мен материалдық негіздің болуын анықтайды — мысалы, әлеуметтік тұрақтылық, дамыған экономика, өндірістік күштердің болуы, қоғамның барлық әлеуметтік қажеттіктеріне қызмет көрсетуге мүмкіндік беретін мекемелер жүйесінің болуы т.б.

2. саяси кепілдіктер – адамдардың еркін дамуы мен лайықты өмір сүруін қамтамасыз ететін жағдайларды жасауға бағытталған мемлекеттің саясаты – саяси тұрақтылық, саяси құрылымдардың тұрақтылығы мен олардың азаматтық келісімге қол жеткізу қабілеттігі, қоғамда тұрақсыздықты жою, азаматтардың саяси мәдениетінің тиісті деңгейі, т.б.

3. заңи кепілдіктер – адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру мен қорғауды қамтамасыз ететін барлық құқықтық амалдар. Нақты айтсақ, әрбір құқықтың нақты кепілдіктерінің конституциялық, заңи бекітілуі; құқықтар мен бостандықтарды мемлекеттің қорғау міндеті, құқықтары мен бостандықтарын азаматтардың өзінің қорғау механизмінің болуы (арыздану, БАҚ-на жолдану, т.б.), соттық қорғау, халықаралық қорғау, зиянды өтеу т.б. Құқықтар мен бостандықтардың заңи кепілдіктері жеке адамға берілген бірқатар құқықтарда да байқалады. Мысалы, сот арқылы қорғалу құқығы, өзінің жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы, ереуіл жасау құқығын қоса алғанда, заңмен белгіленген тәсілдерді қолдана отырып, жеке және ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы, кепілді медициналық көмектің көлемін тегін алу құқығы... Бұл құқықтар легі адам мен азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, шынайы жүзеге асыруға бағытталған.

Адамдардың құқықтары мен бостандықтары мәселелерін реттейтін халықаралық заңнамалар:

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы: Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған (БҰҰ-ға мүше болғанда)
2. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт: Нью-Йоркте 1966 жылғы 16 желтоқсанда қабылданған (Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы N 91 Заңы)

***НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА
РАХМЕТ!!!***